

Beata Krystkowiak

Bezrobocie i przemoc jako przyczyny samotnego rodzicielstwa w społeczeństwie

W polskiej literaturze naukowej panuje dość duża różnorodność terminologiczna jeśli chodzi o rodziców samotnie wychowujących dzieci. Najczęściej spotykane określenia to: „rodzic samotny”, „rodzina niepełna” oraz „rodzina zdekompletowana”⁵⁸ Termin rodzina zdekompletowana może odnosić się zarówno do rodziny, która nigdy nie była pełna, jak i rodziny kompletnej, której ta struktura wskutek różnych przyczyn została zniszczona. Przy czym niekompletność odnosić się może zarówno do rodziców (brak jednego z rodziców), jak i dzieci (brak dziecka określonej płci).

Najważniejszym czynnikiem, który powoduje zaliczenie danej rodziny do kategorii rodzicielstwa samotnego jest samotne wychowywanie dziecka przez jednego z rodziców. Stanisław Kawula przez rodzinę niepełną rozumie „taką strukturę, gdy rodzic opiekuje się dziećmi swoimi lub współmałżonka zamieszkującymi wspólnie z nimi”.⁵⁹

Termin ten ma kilka angielskich synonimów: parents without partners - „rodzice bez partnera”, one parent – „samotny rodzic”, broken home - „rozbity dom, samotna matka, rozbita rodzina”.⁶⁰

Definicja rodziny niepełnej, którą podaje statut kanadyjskiego Stowarzyszenia Samotnych Rodziców brzmi tak: „jeden rodzic opiekuje się jego lub jej dziećmi w jego lub jej domu”⁶¹

W art. 71 Konstytucji RP pojęcie „rodzina niepełna” nie zostało zdefiniowane, opierając się jednak na Ustawie o Pomocy Społecznej (dalej także jako: u.p.s.) i zawartej tam definicji rodziny, można wnioskować, że ustawodawca poprzez rodzinę niepełną rozumie samotnie gospodarującego rodzica wraz z dzieckiem (lub dziećmi), a więc jest to grupa społeczna, w której co najwyżej jedna osoba ma źródło utrzymania i to wyłącznie na niej spoczywają obowiązki związane z wychowaniem dzieci i pracą w gospodarstwie. Od rodziny pełnej różni się tym, że wymienione wcześniej obowiązki spoczywają nie na obojgu lecz na jednym z rodziców.⁶²

58 Lachowska B., Dzieci osób owdowiałych, Lublin 1998, s.25

59 Ruszkiewicz D., Realizacja funkcji opiekuńczo - wychowawczej w rodzinie samotnego ojca, Toruń 2005, s.8

60 Dudak A., Samotne ojcostwo, Kraków 2006, s.52, Lalak D., Plich T., Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Warszawa 1999, s.237

61 Marynowicz – Hetka E., Praca socjalno – wychowawcza z rodziną niepełną, Warszawa 1985, s.17

62 Andrzejewski M., Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2010, s.17

Stosownie do art. 6 pkt 9 u.p.s. osobą samotną jest osoba gospodarująca samotnie (w pojedynkę), która nie pozostaje w małżeństwie oraz nie może wskazać osób, które względem niej są wstępnymi lub zstępnymi w rozumieniu Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.⁶³

Uznanie za osobę samotną jest ustaleniem faktycznym organu pomocy społecznej w sprawie mającej wykazać przysługiwanie prawa do świadczenia. Definicje osoby samotnej i osoby samotnie gospodarującej powiązane w taki sposób, że warunkiem uznania za osobę samotną jest uprzednie stwierdzenie wobec niej, czy samotnie gospodaruje w rozumieniu art. 6 pkt 10 u.p.s.⁶⁴

Art. 3 pkt 17a ustawy o świadczeniach rodzinnych wskazuje, że przez osobę samotnie wychowującą dziecko należy rozumieć pannę, kawalera, wdowę, wdowca, osobę pozostającą w separacji orzeczonej prawomocnym wyrokiem sądu, osobę rozwiedzioną, chyba że wychowuje wspólnie co najmniej jedno dziecko z jego rodzicem.⁶⁵ Ogólnie rzecz biorąc osobą samotnie wychowującą dziecko będzie osoba stanu wolnego (bezzenna) sprawująca pojedynczo opiekę nad każdym swoim dzieckiem.

Stosownie do art. 6 pkt 9 ~~w zw. pkt 10~~ ustawy o pomocy społecznej osoba samotna powinna spełniać następujące wymogi:

- 1) Prowadzić jednoosobowe gospodarstwo domowe,
- 2) Nie pozostawać w związku małżeńskim
- 3) Nie posiadać wstępnych i zstępnych

Natomiast osoba samotnie wychowująca dziecko w rozumieniu art. 3 pkt 17a ustawy o świadczeniach rodzinnych powinna spełniać następujące warunki:

- 1) Być panną, kawalerem, wdową, wdowcem, osobą rozwiedzioną albo osobą pozostającą w separacji orzeczonej prawomocnym wyrokiem sądu,
- 2) Nie powinna wychowywać nawet jednego dziecka wspólnie z jego rodzicem.⁶⁶

Istnieje również pojęcie rodzina ryzyka⁶⁷, której bezpośrednimi zagrożeniami są m.in. ubożenie społeczeństwa, bezrobocie, rozłąki zagraniczne, liberalizacja poglądów w dziedzinie etycznej, która rodzi wzrost rodzin niepełnych i zwiększa liczbę rozwodów.

W 1973 roku po raz pierwszy termin rodziny niepełnej pojawił się w publikacjach Głównego Urzędu Statystycznego.⁶⁸ Były to dane o matkach i ojcach samotnie

63 Maciejko W., Instytucje pomocy społecznej, Warszawa 2009, s.109

64 Tamże, s.110

65 Tamże, s.114

66 Tamże, s.115

67 Kawula S., Rodziny ryzyka, w: Lalak D., Plich T., Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Warszawa 1999, s.245

68 Lachowska B., Dzieci osób owdowiałych, Lublin 1998, s.26

wychowujących dzieci nie uwzględniające ich wieku. Dopiero Narodowy Spis Powszechny⁶⁹ z 1988 roku dostarczył te informacje – z dokładną liczbą rodzin niepełnych mających pod opieką dziecko w wieku do 24 lat.

cy rodzin niepełnych.⁷⁰

–
samotne
matki, a około 120 tys. samotni ojcowie). Anna Więclawska⁷¹ podaje tutaj 10,5 miliona rodzin, gdzie 60% stanowią małżeństwa z dziećmi, 17% to samotne matki i samotni ojcowie z dziećmi do lat 24.

W Polsce dominuje pogląd, że normę społeczną stanowi rodzina pełna. Wszystkie wymienione wcześniej terminy związane z inną strukturą niż rodzina pełna są odzwierciedleniem trudności w funkcjonowaniu rodzin niepełnych. Nie ma w literaturze polskiej terminu, który analogicznie do literatury zachodnioeuropejskiej i amerykańskiej propagował by styl życia rodziny z jednym rodzicem jako alternatywny i równoważący w odniesieniu do rodziny funkcjonującej z dwojgiem rodziców.

Analizując terminologię dotyczącą rodzin niepełnych można stwierdzić brak jednoznacznych określeń. Typologia rodziny jest jednym z najsłabszych punktów badań nad rodziną. Jak podaje M. Trawińska typologia rodzin jest bardzo zróżnicowana i nieusystematyzowana, gdyż tworzona jest na użytek jednorazowo sformułowanych potrzeb diagnostycznych, przy czym nie zawsze zachowuje te same kryteria podziału.⁷²

Autorka dokonuje podziału rodziny niepełnej na:⁷³

- rodziny matek – nastolatek,
- rodziny młodych dorosłych matek samotnie wychowujących dzieci, które same podjęły taką decyzję,
- rodziny dotknięte sytuacją losową – śmiercią lub porzuceniem przez współmałżonka,
- rodziny samotnych ojców wychowujących dzieci w wyniku powierzenia im władzy

69 Tamże, s.26

70 www.wstroneojca.pl – odczyt z dnia 15 czerwca 2010 roku, Rajkiewicz A., Sytuacja demograficzna, w: Rajkiewicz A., Społeczeństwo polskie w latach 1989-1993. Wybrane zagadnienia i dane z zakresu polityki społecznej, Warszawa 1994, s.14

71 Więclawska A., Nieletnie dziewczęta samotnie wychowujące dzieci a ich przygotowanie do radzenia sobie z ograniczeniami losu, Toruń 2005, s.46

72 Trawińska M., Obszary niewiedzy o rodzinie, Warszawa 1980, s.10

73 Trawińska M., Rodziny niepełne i wielodzietne, Warszawa 1996, s.10

rodzicielskiej albo śmierci żony.

Stanisław Kawula natomiast wyróżnia następujące typy:

- rodzinę sierocą (po śmierci rodziców dzieci pozostają pod opieką krewnych, dziadków lub osób obcych, ale nie w domu dziecka),
- półsierocą (dzieci po śmierci jednego z rodziców pozostają pod opieką ojca lub matki),
- rozbitą (nieobecność jednego z małżonków będąca skutkiem rozvodu lub porzucenia rodziny – separacja, stały pobyt za granicą; dzieci są pod opieką jednego z rodziców, co nie wyklucza sporadycznych kontaktów z drugim rodzicem lub jego stałej pomocy materialnej)
- rodzinę samotnych osób, zwłaszcza niezamężnych matek z dziećmi, dodając, że są też przypadki samotnych ojców (są tu możliwe sytuacje losowe lub decyzje podjęte świadomie co do zachowania stanu wolnego), oraz nieletnie niezamężne matki (sytuacje losowe, jak też i gwałty).⁷⁴

Natalia Han – Iglewicz⁷⁵ wyodrębnia następujące typy rodzin: pełna, niepełna (matka niezamężna z dzieckiem), zdekompletowana (wskutek śmierci matki lub ojca), rozbita (opuszczona przez ojca lub matkę), oraz zrekonstruowana (pojawia się tutaj ojczym, macocha, adoptowane dziecko).

Henryk Stasiak dokonuje podziału rodziny na dwa typy z punktu widzenia ich struktury: niekompletne, które nigdy nie były pełne oraz zdekompletowane, które w pewnym okresie były kompletne.⁷⁶

S. Kowalski na podstawie zróżnicowania więzi społecznej wyróżnia wiele typów rodzin, są to:⁷⁷

- rodzina normalna, oparta na więzi biologicznej między rodzicami i dziećmi, wyróżniająca się korzystną atmosferą wychowania,
- rodzina rozbita wskutek trwałej nieobecności rodziców jednego z rodziców, dalej autor dzieli taką rodzinę na podrzędne typy według przyczyny rozbicia: śmierć, separacja, rozwód, dezercja, z których każdy powoduje trudności i problemy wychowawcze,

74 Ruszkiewicz D., Realizacja funkcji opiekuńczo – wychowawczej w rodzinie samotnego ojca, Toruń 2005, s.8

75 Dudak A., Samotne ojcostwo, Kraków 2006, s.52 Lachowska B., Dzieci osób owdowiałych, Lublin 1998, s.25

76 Marynowicz- Hetka E., Praca socjalno – wychowawcza z rodziną niepełną, Warszawa 1985, s.16

77 Kowalski S., Socjologia wychowania w zarysie, Warszawa 1968, s.65

- rodzina zreorganizowana poprzez zawarcie po jej rozbiciu drugiego lub jeszcze następnego małżeństwa,
- rodzina zdemoralizowana, w której panuje atmosfera konfliktowa zaburzająca funkcjonowanie rodziny jako środowiska wychowawczego
- rodzina zastępcza oparta jest na więzi współżycia i funkcji opiekuńczo – wychowawczej w stosunku o dzieci, przy świadomości braku więzi biologicznej z nimi.

E. Adamczuk⁷⁸ za rodzinę niepełną uważa, taką grupę społeczną, w której jeden rodzic wypełnia wszystkie zadania rodzicielskie mające na celu zarówno zabezpieczenie materialne, jak i prowadzenie domu, wychowanie dzieci i zabiegi o więzi uczuciowe w rodzinie.

W publikacjach z zakresu polityki popularne jest pojęcie ”jedynej żywiciel”. Termin ten w szczególności oznacza rodziny składające się z kobiety na utrzymaniu męża, rodziców lub młodsze rodzeństwo, rzadziej stosuje się go odnośnie matki zamieszkałej z dziećmi do lat 16⁷⁹

Dorota Ruszkiewicz wskazuje, że eksperci jako czynniki powodujące zanik więzi rodzinnych wyróżniają przyczyny makrospołeczne i mikrospołeczne. Do pierwszej grupy zaliczamy takie czynniki jak proces rozwoju miast i przemysłu, którym towarzyszyły m.in. przemiany więzi społecznej, znaczne osłabienie kontroli społecznej, anonimowość życia jednostki na skutek oddzielenia zakładów pracy od grup rodzinnych. Natomiast wśród przyczyn mikrospołecznych wymienia się następujące zjawiska: trudne warunki materialne i mieszkaniowe, które rzutują na zaspokajanie potrzeb biologicznych, rozwojowych i wychowawczych rodziny; brak czasu wpływający na niewłaściwą organizację życia rodziny, szczególnie brak czasu dla dzieci i ich problemów; brak opieki nad dziećmi w przypadku, gdy oboje rodzice pracują, niska kultura i brak umiejętności wychowawczych rodziców, niewłaściwy dobór współmałżonków, niezgodne pożycie małżeńskie, alkoholizm, bezrobocie, niepełność rodziny. Ten ostatni czynnik jest częstym zjawiskiem współczesności.⁸⁰

Stanisław Kawula jako najczęstsze przyczyny powodujące zachwianie pełnej struktury rodziny zalicza: zgon współmałżonka oraz rozpad rodziny spowodowany rozwodem lub separacją. Ze względu na większą umieralność mężczyzn, a także powierzanie opieki nad dziećmi kobietom w przypadku rozwodów – najczęściej są to rodziny samotnych matek.

78 Adamczuk E., Wychowanie dzieci w rodzinach samotnych matek, Lublin 1988, s.24

79 Wrochno K., Potrzeby jedynych żywicieli a polityka społeczna, w: Problemy Rodziny (1975) nr 4

80 Ruszkiewicz D., Realizacja funkcji opiekuńczo - wychowawczej w rodzinie samotnego ojca, Toruń 2005, s.7

Do najczęstszych powodów rozbicia rodziny w Polsce według Doroty Ruszkiewicz⁸¹ należy bez wątpienia alkoholizm, przemoc wewnątrzrodzinna, rozwód i bezrobocie. W artykule omówię dwa z czterech wyżej wymienionych elementów: czynnik bezrobocia i przemocy.

Bezrobocie jest stanem bezczynności zawodowej osób, zdolnych do pracy i zgłaszających gotowość jej podjęcia, przy czym dochody z pracy są dla tych osób podstawą egzystencji.⁸²

Współczesna literatura ekonomiczna wyróżnia trzy cechy osób bezrobotnych: pozostających bez pracy, poszukujących pracy oraz gotowych do pracy.⁸³

Występujące zjawisko nadmiernego zatrudnienia powoduje, że osoby tak naprawdę pozostają bez pracy mimo, iż są to osoby faktycznie zatrudnione. Z takim zjawiskiem mamy do czynienia np. gdy z powodu panujących w firmie trudności ekonomicznych, wydajność pracy, dochody i stopień wykorzystania kwalifikacji zatrudnionych tam osób jest niższy i powoduje tzw. ukryte bezrobocie.

Istnieje wiele metod poszukiwania pracy, od zarejestrowania się w urzędzie pracy, poprzez aktywne szukanie w ogłoszeniach w prasie, internecie, kontakty osobiste, itp. Również różnorodna może być też intensywność tych poszukiwań. Aktywność ta wiąże się z ponoszeniem kosztów zarówno pieniężnych jak i niepieniężnych, która ma prowadzić do osiągnięcia korzyści. Zdarza się, że oczekiwane korzyści są znikome albo dotychczasowe poszukiwania stają się bezowocne, co może sprawić, że dalsze poszukiwania pracy mimo chęci jej podjęcia mogą zostać zaprzestane.

Ostatnią omawianą cechą jest gotowość do pracy. Osoba bezrobotna może wyrazić chęć pracy jednak musi być ona poprzedzona gotowością. Zasadniczą rolę odgrywa tu okres, w którym gotowość powinna się przejawiać. Ktoś może nie być gotowy do podjęcia pracy w bieżącym tygodniu, ale przejawiać taką gotowość w następnym tygodniu bądź miesiącu.

Problem bezrobocia dotyczy coraz większej grupy społeczeństwa, ale najbardziej dotyka rodziny z jednym żywicielem i rodziny wielodzietne. Prowadzi to do obniżenia poziomu życia, gdzie jedynym źródłem utrzymania jest świadczenie państwowe dla bezrobotnych, co w niewielkim stopniu pokrywa podstawowe potrzeby i rekompensuje utracone zarobki.

W Polsce można zaobserwować trzy główne problemy związane z bezrobociem:

81 Tamże, s.22

82 Olech A., Bezrobocie, w: Lalak D., Plich T., Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Warszawa 1999, s.34

83 Kwiatkowski E., Bezrobocie. Podstawy teoretyczne, Warszawa 2005, s.13

primo: brak pracy dla ludzi młodych (również dla tych z wykształceniem wyższym), secundo: coraz większa liczba osób pozostaje bez pracy powyżej 12 miesięcy (bezrobocie długookresowe), tertio: zróżnicowanie przestrzenne lokalnych rynków pracy, które coraz bardziej się powiększa.

Według danych GUS⁸⁴ w Polsce w roku 2010 było zarejestrowanych 1 973 800 osób bezrobotnych (12,3% stopa bezrobocia; stan na koniec kwietnia 2010 roku). W IV kwartale roku 2009 było to 926 300 mężczyzn i 96 6400 kobiet.

Bezrobocie wiąże się z dużymi konsekwencjami dla całego społeczeństwa tj. obciążenie budżetu państwa przez świadczenia dla bezrobotnych, co często powoduje wzrost podatków lub chociażby obniżenie popytu na towary i usługi, i wiele innych. Jego skutki dla indywidualnych osób wiążą się z: pogorszeniem się standardu życia, izolacją społeczną, obniżeniem się statusu społecznego, problemami z zagospodarowaniem czasu wolnego, konfliktami i napięciami w rodzinie, co nierzadko powoduje rozbitcie rodziny, ponadto dyskomfortem psychicznym, poczuciem bezsilności i beznadziejności.

Jedną z form łagodzenia skutków bezrobocia jak i jego przeciwdziałaniu jest wypłacanie zasiłków z państwowego funduszu pracy. Taki zasiłek powinien być na tyle wysoki, by spełniał funkcje dochodową i w miarę możliwości nie obniżał w sposób drastyczny standardu życia oraz być na tyle niski, by nie powodował zaprzestania szukania zatrudnienia.

Wzrost zjawiska bezrobocia powoduje powstawanie konfliktów między małżonkami. Długotrwałe bezrobocie może spowodować ubóstwo, które sprzyja rozprzestrzenianiu się rozmaitych patologii społecznych np. rozpadu rodziny. Zagrożenie materialnej egzystencji rodziny łączy się z destabilizacją jej życia, próbuje ona ograniczyć i zmienić wydatki. Aby zaspokoić podstawowe potrzeby rodziny bezrobotnych najpierw wykorzystują oszczędności, potem sprzedają rzeczy, następnie się zadłużają. Wysokość czynszów uniemożliwia ich systematyczne opłacanie, przez co zaległości narastają, narasta też poczucie zagrożenia eksmisją.

Nie jest to obojętne osobie bezrobotnej, która pogrąża się w poczuciu winy, szczególnie mężczyźni tracą poczucie własnej wartości i odczuwają utratę autorytetu. Przez rzutowanie własnego złego samopoczucia na rodzinę wzmagają się liczba zachowań agresywnych co powoduje zachwianie kontaktów między dziećmi i współmałżonkami.

84 http://www.stat.gov.pl/gus/5840_1487_PLK_HTML.htm – odczyt z dnia 15 czerwca 2010 roku

Stosunki rodziców z dziećmi zaczynają się psuć, ponieważ rodzice nie mogą zaspokoić ich oczekiwań. Rynek oferuje mnóstwo atrakcyjnych towarów a mass-media lansują określony poziom konsumpcji – niedostępny dla ubogich. Obniża się pozycja dzieci bezrobotnych w środowisku rówieśniczym, co nie uchodzi uwagi rodziców. Narasta poczucie lęku o przyszłość własną i dzieci. Konflikty, wzajemne załe, obwinianie się, poczucie zawodu, bezradność wobec dzieci, dla których przestaje się być autorytetem – to wszystko naraża trwałość rodziny, nie sprzyja wypełnianiu niezwykle ważnej funkcji rodziny, jaką jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa.

Czasami ze względu na pewne ulgi dla rodziców samotnie wychowujących dzieci (o czym szerzej będzie mowa w rozdziale czwartym), małżeństwa decydują się na rozwód. Jest to jednak fikcyjny rozpad rodziny. Niestety najczęściej wzrost wzajemnych pretensji i żalów powoduje konflikty między małżonkami i rozpad więzi rodzinnych, co sprzyja wzroście liczby rodziców samotnie wychowujących dzieci.

Przemoc jest Innym elementem wpływającym na rozpad rodziny i samotne rodzicielstwo. Przemoc oznacza fizyczną przewagę wykorzystywaną do bezprawnych czynów dokonywanych na kimś z członków rodziny. Powodując cierpienie, szkody, jest sposobem wymuszania zachowań, zaspokajania własnych potrzeb. Przemoc rodzinna występuje w sytuacji, gdy ofiarę i sprawcę łączy pewna forma związku osobistego lub gdy pozostawali w takim związku w przeszłości. W opracowaniu Ewy Jarosz⁸⁵ przemoc wewnątrzrodzinna została określona jako: wszelkie formy złego traktowania członków rodziny, zwłaszcza w sytuacji kiedy nie są oni w stanie skutecznie się bronić, wszelkie działania aktywne, jak i pasywne, które godzą w osobistą wolność jednostki przyczyniającą się do jej szkody psychicznej lub fizycznej, niezgodne ze społecznymi normami i standardami wzajemnych relacji w rodzinie.

Ustawa o pomocy społecznej traktuje przemoc rodzinną jako stan sytuacji kryzysowej co szerzej omawiam w dalszej części pracy.

Stosowanie przemocy jest nadużywaniem siły fizycznej wynikającej z pozycji prawnej, polegającym na wykracaniu poza ramy dozwolone przepisem prawa oraz powszechnie przyjętymi granicami stosowania siły fizycznej dla osiągnięcia rezultatów cenionych przez prawodawcę, tj. z zastrzeżeniem wyjątków, do których należy w szczególności karcenie małoletnich, które obejmuje wykonywanie obowiązków wychowania dzieci poprzez wymierzenie fizycznych dolegliwości w sposób oraz w zakresie powszechnie

85 Jarosz E., Przemoc wewnątrzrodzinna, w: Lalak D., Plich T., Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej, Warszawa 1999, s.220

akceptowanym przez normy zwyczajowe i etyczne oraz wykonywanie bezpośredniego przymusu państwowego w postaci siły fizycznej. Przemoc jest bezpośrednim, nielegalnym, oddziaływaniem fizycznym, stanowiącym rezultat odmiennych zaopatrywań na postępowanie osoby poddanej przemocy oraz osoby stosującej przemoc.⁸⁶

Istnieje również termin: „zespół dziecka maltretowanego” wprowadzony do piśmiennictwa medycznego w 1962 roku⁸⁷ co zwróciło uwagę na problem przemocy w rodzinie i obrażenia dzieci doznawane w innych okolicznościach niż nieszczęśliwe wypadki. Do terminu tego zalicza się przemoc fizyczną, emocjonalną, seksualną i zaniedbywanie dziecka.

Definicja przemocy według ustawy⁸⁸ o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie brzmi: „powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste w szczególności narażające osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.”

Penalizacja przemocy rodzinnej przewidziana jest w regulacji karno-kodeksowej, gdzie za stosowanie przemocy wobec najbliższych grozi kara od 3 miesięcy do lat 5 (art. 207 § 1 k.k.).⁸⁹ W przypadku przemocy ze szczególnym okrucieństwem kary są odpowiednio wyższe od roku do lat 10 (art. 207 § 2 k.k.), jeżeli następstwem takiego czynu jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12 (art. 207 § 3 k.k.).

Irena Pospiszyl⁹⁰ natomiast definiuje przemoc jako nieprzypadkowe wykorzystywanie przewagi nad drugim człowiekiem dla zrealizowania własnych celów. Dochodzi tutaj do naruszenia praw osobistych drugiego człowieka, manipulowania czy też po prostu powodowaniem cierpienia, które godzą w wolność osobistą, przyczyniając się do jej fizycznej lub psychicznej szkody. Sprawcy przemocy negują prawdziwy stan rzeczy tłumacząc się ze swojego postępowania na rzecz dobra drugiej osoby.

Wyróżnia się 4 formy przemocy:⁹¹

- fizyczna – popychanie, policzkowanie, uderzanie pięścią, przedmiotami, rzucanie nimi

86 Maciejko W., Instytucje pomocy społecznej, Warszawa 2009, s.144

87 E. Bielawska – Batorowicz, O formach złego traktowania dzieci. „Przegląd psychologiczny” 1993, nr 3, t. XXXVI.

88 Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. nr 180 poz. 1493), art. 2 pkt 2

89 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny, (Dz.U. Nr.88, poz 553)

90 Pospiszyl I., Resocjalizacja, Warszawa 2008, s.57

91 Tamże, s. 58

w ofiarę, kopanie, duszenie, drapanie, plucie, użycie broni lub noża, uwięzienie i wiele innych.

- psychiczna (emocjonalna) – groźby, fizyczna i społeczna izolacja, zastraszanie, poniżanie, oskarżanie, ciągle krytykowanie i ignorowanie, ośmieszanie, narzucanie własnych sądów, ograniczanie snu, pożywienia i zaspokajania innych podstawowych potrzeb.
- seksualna (nadużycia seksualne) – zmuszanie pod presją fizyczną lub psychiczną do aktów seksualnych wbrew woli lub wówczas, gdy członek rodziny nie jest w stanie świadomie i odpowiedzialnie wyrazić zgodę.
- Zaniedbanie – pomijanie, niezaspokajanie podstawowych potrzeb egzystencjalnych członków rodziny, którzy nie są w stanie sami zadbać o siebie oraz świadome nieudzielanie pomocy w sytuacjach trudnych, w potrzebie.

Wzrastająca przemoc w rodzinie może prowadzić do rozwoju zachowań antyspołecznych.

Rozmiary zjawiska przemocy są trudne do ustalenia, jedni badacze podają dane dotyczące zaledwie 2-4% dzieci. Inni zaś podają, że 70-90% dzieci dotkniętych jest przemocą. W statystykach dotyczących przemocy wobec osób dorosłych istnieje podobnie duża rozbieżność.⁹² W badaniach przeprowadzonych w latach 80. XX w. przez Irenę Pospiszyl⁹³ do stosowania przemocy wobec małżonka przyznało się 34% mężczyzn i 24% kobiet. Autorka zaznacza, że tendencja ta jest malejąca.

Badania CBOS⁹⁴ z roku 2003 wykazały, że niewielu badanych wskazało, że stało się ofiarą przemocy w rodzinie. W roku 2002 było to odpowiednio 10%, a w roku 2003 – 13%. Jeśli dokonać podziału ze względu na płeć, zarówno 14% kobiet jak i mężczyzn było ofiarami przemocy.

Przemoc wewnątrzrodzinną zaczęto dostrzegać jako problem społeczny w drugiej połowie XX wieku. Głównymi czynnikami powodującymi dostrzeżenie problemu był rozwój demokracji, rozwój i legislacja problematyki praw człowieka, a także rozwój ruchów feministycznych oraz ekspansja sektora opieki i pomocy społecznej, które ujawniły powagę problemu.

92 Tamże, s.59

93 Tamże, s.59

94 http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2003/K_156_03.PDF – odczyt z dnia 15 czerwca 2010 roku

Problem w ostatnich latach zyskuje w Polsce większą uwagę instytucji państwowych i pozapaństwowych co masowy odbiorca zauważa najczęściej w postaci kampanii społecznych (np. Niebieska Linia).

Problemy u dzieci są silnie powiązane z przemocą między małżonkami. Występowanie przemocy świadczy o tym, że między małżonkami relacja jest patogeniczna, a to już ma negatywny wpływ na dziecko. Przebywanie wśród rodziców, którzy obrzucają się obelgami, przedmiotami i nie kontrolujący swojej agresji może mieć długotrwałe i ujemnie konsekwencje. Przemoc w rodzinie niszczy w dziecku wiarę w siebie i powoduje jego niską samoocenę.⁹⁵ Przemoc w rodzinie powoduje wzrost prawdopodobieństwa, że dziecko samo będzie ją stosowało.

Wymienione wyżej negatywne skutki przemocy najczęściej powodują rozbicie więzi rodzinnych, maltretowana kobieta z dzieckiem ucieka od męża tyrana. Jednak nie zawsze ma ona odwagę opuścić męża ze strachu przed nieznanym. Obawia się ona samotności, braku środków do życia, brak akceptacji i napiętnowanie przez społeczeństwo, brak perspektywy pracy oraz znalezienia miejsca zamieszkania, a nierzadko są one przekonane, że dla dziecka lepszy taki ojciec niż żaden.

95 McWhirter J.J., McWhirter B.T., McWhirter A.M., McWhirter E.H., Zagrożona młodzież, Warszawa 2001, s.93